

**JAHON XALQLARI MAFKURAVIY TAJRIBASIDA MILLIY
YUKSALISHGA DOIR G‘OYALARNING QIYOSIY TAHLILI.**

Matchanova Barno Irkinovna

Urganch davlat pedagogika instituti, filologiya va tarix fakulteti, milliy g‘oya va
falsafa kafedrası dots.v.b phd

E-mail: matchanova.barno@mail.ru

tel: +998 91 429 90 94

Annotatsiya. Maqolada jahon xalqlari mafkuraviy tajribasida milliy yuksalishga doir g‘oyalarning qiyosiy tahlili va qarashlari tahlil qilingan. Milliy yuksalish g‘oyasining o‘ziga xos tushunchalari (kategoriyalari) ham mavjud bo‘lib ular milliy manfaat, milliy ehtiyoj, milliy fidoiylik, milliy e‘tiqod, milliy ma’sullik, milliy g‘urur, milliy iftixor, milliy omil, milliy salohiyat, millatparvarlik, millatsevarlik, milliy mentalitet, umumxalq manfaati kabilarni qamrab oladi. Aynan ushbu fikrlarni bir qancha davlatlar misolida ko‘rib chiqishimiz mumkin.

Kalit so‘zlar: jahon xalqlari, tajriba, qiyosiy tahlil, kategoriya, milliy manfaat, milliy ehtiyoj, milliy fidoiylik, milliy e‘tiqod, milliy ma’sullik, milliy g‘urur, milliy iftixor, milliy omil, milliy salohiyat, millatparvarlik, millatsevarlik, milliy mentalitet, manfaat.

Аннотация. В статье анализируются сравнительный анализ и взгляды на идеи национального роста в идеологическом опыте народов мира. Существуют также конкретные понятия (категории) идеи национального роста, к которым относятся национальный интерес, национальная потребность, национальная преданность, национальная вера, национальная ответственность, национальная гордость, национальная гордость, национальный фактор, национальный потенциал, национализм, национализм, национальный менталитет, национальный интерес и т. д. Мы можем рассмотреть эти моменты на примере нескольких стран.

Ключевые слова: народы мира, опыт, сравнительный анализ, категория, национальный интерес, национальная потребность, национальная преданность, национальная вера, национальная ответственность, национальная гордость,

национальная гордость, национальный фактор, национальный потенциал, национализм, национализм, национальный менталитет, интерес.

Annotation. The article analyzes the comparative analysis and views of ideas about national progress in the ideological experience of the peoples of the world. There are also specific concepts (categories) of the idea of national progress, which include national interest, national need, national dedication, national belief, national responsibility, national pride, national pride, national factor, national potential, nationalism, nationalism, national mentality, and the general interest. We can consider these ideas on the example of several countries.

Key words: peoples of the world, experience, comparative analysis, category, national interest, national need, national dedication, national belief, national responsibility, national pride, national pride, national factor, national potential, nationalism, nationalism, national mentality, interest.

Jahon xalqlari tarixida kuzatilgan Milliy yuksalish g'oyasining o'ziga xos tushunchalari (kategoriyalari) ham mavjud bo'lib ular milliy manfaat, milliy ehtiyoj, milliy fidoiylik, milliy e'tiqod, milliy ma'sullik, milliy g'urur, milliy iftixor, milliy omil, milliy salohiyat, millatparvarlik, millatsevarlik, milliy mentalitet, umumxalq manfaati kabilarni qamrab oladi. O'zbek xalqi milliy yuksalish g'oyasida ham ushbu tushunchalar mujassam bo'lib, ular O'zbekiston yagona Vatan, o'zbek xalqi yagona xalq, millatlararo hamjihatlik, milliy xavfsizlik, vatanparvarlik, yangi ma'naviy makon, O'zbekiston xalqi manfaatlari kabi tushunchalar bilan boyitilgan. Aynan ushbu fikrlarni bir qancha davlatlar misolida ko'rib chiqishimiz mumkin.

Shunday ekan, Rossiyaning milliy g'oyasi mazmunida "Moskva uchinchi Rimdir" degan g'oya mujassamlashdi. Bunday milliy g'oya Rossiyada XVI-asrda Vizantiyaning qulashi natijasida shakllangan. Bu Moskvaning nafaqat imperiya, balki pravoslavlikning homiysi ekanligini anglatardi. Keyin o'rinbosar bo'ldi, kommunizm milliy g'oyaga aylandi. Ko'plab mutaxassislarning ta'kidlashicha, hozirga qadar ham Rossiyada milliy g'oya to'la shakllangan emas va bu davlat yaxlitligi uchun xavfli, chunki, har qanday inqiroz uni silkitishi mumkin. Agar neft narxi bir barrel uchun 15 dollargacha tushib ketganini tasavvur qilsak, mamlakatni birlashtiruvchi g'oya yo'qligi sababli bunday iqtisodiy silkinishlar ham uni yo'q qilish mumkin. Odatda, milliy g'oya, qoida tariqasida, keskin tarixiy burilishlarda paydo bo'ladi. Xalq o'z ruhini asrab-avaylamasa va rivojlantirmasa, uning vujudiga begona ruh joylashadi.

N.A.Berdyayevning fikriga ko'ra: "Xalq – buyuk tarixiy bir butun bo'lib, u barcha tarixiy avlodlarni, nafaqat tirik, balki o'liklarni, ota-bobolarimizni ham o'z ichiga

oladi”. Xalq ruhini N.A.Berdyayevdek psixologik nuqtai nazardan tahlil qilgan faylasuf deyarli topilmaydi. Aynan u rus xalqi ruhidagi qarama-qarshiliklarni, uning Sharqqa ham, G‘arbga ham taalluqli bo‘lmagan, ammo qalbida mudom davlatdan tashqari bo‘lish va anarxizm, bag‘rikenglik va bepoyon kenglikni egallashga intilish, teizm va ateizm, innovatsiya va konservatorlik kurashib kelgan xalq, millat ekanini ochib bergan. “Ruslar, - deb yozadi N.A.Berdyayev, – rus millatiga mansubligidan uyaladilar, ularga rusligidan faxrlanish begona, ko‘p holda esa, afsus, ularga milliy g‘urur yotdir... Rus intellegensiyasi esa millatchilikka mudom jirkanch munosabatda bo‘lgan va undan qandaydir isqirt narsadek hazar qilgan. U faqat milliy manfaatlardan ustun g‘oyalarni targ‘ib qilgan”. Faylasufning e‘tiqodiga ko‘ra, bolsheviklar tufayli rus xalqini boshiga tushgan fojialardan uning ruhi, ya‘ni ilohiyga ishonchi qutqarishi mumkin. Rus xalqining milliy g‘oyasini aniqlash uchun N.A.Berdyayevning fikrini to‘ldirish mumkin va bunda “rus xalqi ruslarning o‘tmishdagi, tirik va kelajak avlodlarining ajralmas birligi” g‘oyasi kelib chiqadi. Rus milliy g‘oyaning maqsadi – xalqni yashash, asrash, rivojlantirish nuqtai nazaridan birlashtirish, xalq irodasini bir butun sifatida ifodalashdir.

Umumiy qabul qilingan milliy g‘oyaning vazifasi - barcha ruslarni rus millatiga birlashtirish, butun dunyo uchun rus xalqining yuzi, intilishlari va ishlarini belgilash, rus xalqi yaqin kelajakda nimaga erishishga intilayotganini ifodalash. Rus xalqining milliy g‘oyasi boshqa mamlakatlar xalqlari uchun tushunarli va ibratli bo‘lishi kerak. Bu xalqning milliy g‘oyasi umume‘tirof etilgan shaklda Rossiyadan tashqarida yashovchi barcha vatandoshlar tomonidan qabul qilinishi kerak va ular orqali u fuqarolari bo‘lgan va qaysi mamlakatlarda milliy g‘oyalarning shakllanishi va rivojlanishiga ta’sir qilishi kerak.

Milliy g‘oya har bir aniq shaxs uchun foydali funksiyani ham ifodalashi kerak. Hozirda rus jamiyatining ahvoli shundayki, umumiy foydalilik haqidagi ba’zi mavhum g‘oyalardan har bir kishi uchun foydalilik g‘oyasiga o‘tish mumkin. Ayni paytda har bir inson uchun ushbu foyda funksiyasi taklif etilayotgan “Muvaffaqiyatli oila” milliy g‘oyasi formulasining birinchi qismi bilan ifodalanadi, har bir rus uchun milliy g‘oyani amalga oshirishning afzalliklari tushunchalariga mos keladi.

Milliy g‘oyaning yana bir vazifasi davlat boshqaruvi va davlat xizmatining asosiy shartini ifodalashdir. Davlat boshqaruvi va davlat xizmatining ana shu asosiy sharti taklif etilayotgan “Oqilona davlat” milliy g‘oyasi formulasining uchinchi qismi bilan ifodalanadi. Formulaning bu qismi, menimcha, davlat xalq xo‘jaligini boshqarish uchun

xalq tomonidan yaratilgan korxonalar sifatida qondirishi kerak bo'lgan asosiy shartni ifodalaydi.

Milliy g'oyaning yana bir vazifasi - Rossiyada yashovchi barcha millatlar va barcha konfessiyalar vakillari uchun umumiy bo'lgan dunyoqarash ustuvorliklarini ifodalashdir. Ona Yer, oila, Vatan, ajdodlar xotirasi, oqsoqollarga hurmat va bolalar va nabiralalar uchun hayot - har qanday rus dunyoqarashining inkor etilmaydigan ustuvor yo'nalishlari. Taklif etilayotgan "Muvaffaqiyatli oila" va "To'liq ona zamin" milliy g'oya formulasining dastlabki ikki qismida ana shu ustuvor yo'nalishlar ifodalangan. Milliy g'oyaning taklif etilayotgan formulasi ekologik farovonlik sharoitida Rossiya xalqining farovonligini barqaror progressiv rivojlantirishga erishishga qaratilgan.

Milliy g'oyani idrok etmasdan va o'rta tabaqa vakillarining faol qo'llab-quvvatlashisiz amalga oshirish mumkin emas. Ruslarning o'rta sinfi - bu Rossiya dunyosi tayanadigan mehnat va fuqarolik burchi. U mamlakatning asosiy boyligi - intellektual mulkka egalik qiladi. O'rta sinf, intellektual mulk huquqlarining asosiy haqiqiy egasi sifatida, rus xalqining milliy g'oyasini shakllantirish va amalga oshirishda etakchi rol o'ynaydi.

O'zbek davlatchiligining shakllanishi siyosiy, iqtisodiy va madaniy sabablar natijasidir. Umuman jahon tarixida o'ziga mos va xos g'oyaga ega bo'lmagan ijtimoiy, siyosiy birlik uchramaydi. Lekin birorta boshqa ijtimoiy, siyosiy g'oya odamlarning onggi va e'tiqodiga milliy g'oya singari chuqur va samarali ta'sir etmaydi. Buning sababi unda manfaatlarning, milliy ruhiyat, obro'-e'tibor, qadr-qimmat, his-tuyg'ular, oru-nomus bilan mustahkam tarixiy va genetik ravishda bog'lanib ketganidadir.

Milliy g'oya mustaqillikni mustahkamlashning asosiy omillaridan biridir. Shu ma'noda mustaqillik yangilanish va g'oyaviy o'zgarishlarning asosi sifatida ijtimoiy omil rolini o'ynaydi. Milliy g'oya umumiy qarashlar, xulosalar, bilish jarayoni bosqichlaridan o'tishi, g'oyaviy kamolot darajalariga ega bo'lishi, misollar, turli dalillar asosida boyib borishi bilan namoyon bo'ladi. Milliy g'oyani shakllantirishda muhim o'rin tutuvchi o'tmish madaniy meros va milliy ma'naviy qadriyatlarimizni mustaqil taraqqiyotimiz manfaatlari nuqtai nazaridan yangicha ilmiy uslub va tamoyillar asosida obyektiv o'rganib, yoritish zarur.

Bugungi kunda milliy g'oyani rivojlantirish va g'oyaviy tarbiya samaradorligini oshirishda o'tmish ma'naviy merosimizni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Zero, "Buyuk davlat, buyuk kelajagimizga erishish uchun oqil, ma'rifatli, ayni paytda, o'zining o'tmishi, ulug' qadriyatlari, millati bilan faxrlanadigan va kelajakka ishonadigan insonlarni tarbiyalashimiz kerak". Shu nuqtai nazardan qaraganda,

bizning ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotimizning asosiy maqsadi, har tomonlama yetuk-komil insonni tarbiyalashdir.

Milliy g'oyalar tarixiy tarakqiyot zaruriyati natijasida shakllanadi. Daholar millat e'tiqodiga asrlar davomida singib kelgan g'oyalarga tayanib, ularni rivojlantirish orqali xalq ommasiga raxnamolik qilishi mumkin. Ularga sayqal berib, yangilarini yaratib, ko'zlanilgan maqsadlar amalga oshishiga ta'sir etadilar. Shu yo'l bilan milliy g'oya uzluksiz jarayon sifatida cheksiz takomillashib boraveradi. Davrlar o'zgarib, siyosat, mafkura yangilanib tursa ham milliy g'oya, o'z mohiyatiga ko'ra, etnik birliklar taraqqiyotining mo'tadil omili bo'lib qolaveradi. Uni biz millat shakllanishi jarayonida yaqqol kuzatamiz. Birinchi Prezident I.A.Karimovning so'zlari bilan aytganda, uzoq, vaqt davom etgan mafkuraviy tazyiqqa qaramay, O'zbekiston xalqi avlod-dan-avlodga o'tib kelgan o'z tarixiy va madaniy qadriyatlarini hamda o'ziga xos an'analarini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi.

Tajriba ko'rsatdiki, bir millat iqtisodiy, siyosiy yoki harbiy vaziyat taqozosi bilan bir-biridan ajratib tashlansa hamki ikki milliy g'oya yuzaga kelmas ekan. Muayyan etnik birlikka mansublikni anglash va qadrlash, milliy burch va mas'uliyatni his qilish, tarixiy xotirani tiklashga intilish, milliy til, madaniyat, an'ana, urf-odatlarini qadrlash kishilarning qalbida har doim katta o'rin olgan.

Ayni kunda jannatmakon yurtimizda hukm surayotgan tinchlik va barqarorlik, tobora farovonlashib borayotgan hayot, turmush tarzimizning Yangi O'zbekiston, inson qadri uchun, xalqparvar davlat, ijtimoiy adolat, millatlararo hamjihatlik, diniy bag'rikenglik tushunchalari bilan uzviy bog'liqni tahlil qilar ekanmiz, ularning barchasi davlatimiz taraqqiyotining so'nggi yillarida olib borayotgan oqilona siyosati tufayli amalga oshayotganini qayd qilishimiz zarur.

Demokratiyada har bir mamlakat xalqlarining tafakkur tarzi, an'analari, siyosiy tizimga nisbatan shakllangan qadriyatlarini o'z ifodasini topadi. Bu siyosiy fikr tarixida va hozirgi zamonda "G'arb" va "Sharq" demokratiyasi tarzida ishlatiladi. Bu demokratiyaning umume'tirof etilgan dunyoviy jihatlarini tan olgan holda, tabiiy o'ziga xos xususiyatlar mavjud bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. G'arb mamlakatlarida demokratiya individning guruhdan ustunligi g'oyasiga asoslanadi. Bu yerda individual erkinliklar va huquqlar masalasi eng dolzarb masala, Sharqda esa boshqacha. Bu yerda individ erkinligi va huquqlariga tayanilsada, u ko'pincha guruh, jamoa manfaati va huquqlari bilan uyg'un qo'yiladi.

Har bir xalq mentaliteti va jamiyat zaminida muayyan sharoitlarda bozor munosabatlari va siyosiy demokratiya qadriyatlarini o'zlashtirishga tayyor elementlar

mavjud. Bu fikrlar Osiyo-Tinch okeani mintaqasi mamlakatlari rivoji xususiyatlarini kuzatish natijasida aytilgan. Ushbu mamlakatlarda jamoa va pog‘onalashuv qadriyatlari va qoidalarga bog‘liqligi kuchli. g‘arb demokratik modelidagi individlarni jamiyat va davlat ta’siridan himoya qilishga urinishlardan farqlicha, masalan, yapon modeli “shaxsni o‘z-o‘zini cheklashi”, uni jamiyat va davlat manfaatlari tizimiga uyg‘un kirishini ta’minlash vazifasini qo‘yadi. Bu yerda an’ana va zamonaviylikning o‘ziga xos sinteziga erishilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Berdyayev N.A. Sudba Rossii. Opiti po psixologii voyni i natsionalnosti. – Moskva.: MGU, 1990. - S. 9.
2. Telemtayev M.M. Rus xalqining milliy g‘oyasining talablari va vazifalari // Xalqaro amaliy va fundamental tadqiqotlar jurnali. - 2015.: - 10-2-son. – P. 213-216; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7470> (kirish sanasi: 16.12.2022).
3. Karimov I. A. Ilmu-fan mamlakat taraqqiyotiga xizmat qilsin. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. T. 2. -Toshkent.: O‘zbekiston, 1996. - B. 261.

Research Science and
Innovation House

